

važiavimas įvyko 1907 m., o pirmas Laisvamanių draugijos suvažiavimas — 1923 metais. Jos pirmininku buvo garsus kalbininkas I. Boduenas de Kurtenė. Liaudies Lenkijoje 1945—1950 metais veikė Laisvosios minties draugija. 1956—1957 metais suaktyvėjus klerikaliniams sluoksniams, turintiems stiprių masinio poveikio priemonių, įvedus religijos mokymą mokyklose, atsirado reikalas sustiprinti organizuotą ateistinę veiklą. 1957 metais buvo įkurtos dvi visuomeninės organizacijos — Pasaulietinės mokyklos draugija, dabar turinti 220 tūkstančių narių ir Ateistų ir laisvamanių draugija, kuriai šiuo metu priklauso apie 40 tūkstančių narių. Pradėjo eiti šių draugijų periodiniai leidiniai, mokslinės publikacijos. Religijos tyrinėjimų gilinimui 1958 metais buvo įkurta Lenkų religiotyros draugija, kuri leidžia žurnalą „Euhemer“. Vienas iš svarbiausių draugijos uždavinių — išvystyti marksistinę religiotyrą Lenkijoje.

A. Novickio knygos yra aktyvaus ateistinio mokslinio darbo Liaudies Lenkijoje pavyzdys. Jo darbams būdingas sistemingumas, šaltinių gausumas. Abiejose knygose duodama daug naujų vardų iš įvairių laikotarpių, daug cituojama, gausu bibliografinių nuorodų.

J. TRINKŪNAS

KATALIKYBĖS IR NACIJOS SANTYKIO ANALIZĖ

Gerai žinomas respublikos filosofas mokslininkas Jonas Minkevičius tyrinėja katalikybę, jos filosofiją, ideologiją. Šiai problematikai ir skirti pagrindiniai jo moksliniai darbai¹, sulaukę palankaus įvertinimo ir už mūsų respublikos ribų. Mokslininkas bendradarbiauja sąjunginėje ir Lenkijos Liaudies Respublikos filosofinėje bei ateistinėje spaudoje. Ilgametį savo darbą J. Minkevičius apibendrina daktaro disertacijoje „Katalikybė ir nacija“², už kurią Visuomeninių mokslų akademijos prie TSKP CK mokslinė Taryba 1970 m. gruodžio 23 d. vienbalsiai suteikė jam filosofijos mokslų daktaro laipsnį.

Disertacijoje analizuojami oficialūs katalikų bažnyčios dokumentai, jos pozicija įvairiose šalyse nacionaliniu klausimu, apžvelgiamos šia tema esamos tarybinėje bei užsienio filosofinėje istoriografijoje koncepcijos, katalikiškos ir nacionalinės priklausomybės suvokimo atspindžių sąmonėje sąveika. Disertacija susideda iš įvado, trijų dalių ir išvadų.

Pirmojoje dalyje „Filosofinės ir teologinės katalikiškojo požiūrio į nacijas prielaidos“ parodoma, kad nacionalinis klausimas katalikiškoje socialinėje doktrinoje mažiausiai teoriškai nušviestas. Tačiau apie katalikų bažnyčios poziciją nacijos atžvilgiu galima spręsti iš jos socialinių doktrinų ir galutinės jos misijos apibrėžimo. J. Minkevičiaus nuomone, „katalikybė arba menkina nacionalinį sektorių, arba į jį žiūri nihilistiškai“³, nes ji iš tikinčiųjų visų pirma reikalauja prisirišimo prie bažnyčios, o ne prie tautos. Krikščionybė visur propaguoja visuotiniškumą, tikinčiųjų vieningumą be nacionalinio (etinio) skirtumo. „Žmogaus prigimties abstrahavimas ir mistifikavimas veda prie visuomenės denacionalizavimo“⁴, — pažymi mokslininkas.

Disertacijoje visapusiškai analizuojama krikščioniškojo humanizmo koncepcija, jos metodologinis pagrindimas, parodomas principinis skirtumas nuo marksistinės žmogaus koncepcijos. J. Minkevičiaus atliktas tyrinėjimas akivaizdžiai parodo, jog krikščioniška žmogaus koncepcija nėra moksliai pagrįsta, o tik išvesta iš doktrinų.

¹ J. Minkevičius, Siuolaikinė katalikybė, jos ideologija ir politika. — Kn. „Religijos ir ateizmo klausimai“, V., 1963, 107—148 p.; Я. В. Минкявичюс, Современный католицизм и его философия, В., 1965. J. Minkevičius, Katalikybė ir dabartinės socialinės problemos. — Kn. „Religija, ateizmas, dabartis“, V., 1966, 338—382 p.

² Я. В. Минкявичюс, Католицизм и нация, Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук, М., 1970.

³ Я. В. Минкявичюс, Католицизм и нация, Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук, М., 1970, стр. 10.

⁴ Ten pat, p. 12.

Antroje disertacijos dalyje „Katalikybė ir nacionalinis klausimas“ nagrinėjamas katalikiškasis nacijos supratimas bei prieštaravimas tarp teorinio šios problemos sprendimo ir praktinės bažnyčios veiklos: bendrieji bažnyčios tikslai, apspręsti jos paskirties, veda į kosmopolitizmą, o tuo tarpu jos veikla konkrečiose šalyse neleidžia ignoruoti tų šalių nacionalinių interesų (krikščioniškas kosmopolitizmas ir nacionalinis partikuliarizmas). Čia analizuojamas katalikiškasis požiūris į nacionalinius judėjimus ir į kitas socialines, politines bei ideologines problemas. Disertantas parodo, jog rasizmo, nacionalizmo, šovinizmo ir bet kokios diskriminacijos etinių pagrindų pasmerkimas nėra nuoseklus, nes nacionalinės buržuazijos interesai, jos nacionalistinė ideologija verčia kosmopolitinę bažnyčią skaitytis su jais ir talkytis prie jų. Todėl „Krikščioniškasis (katalikiškasis) kosmopolitizmas prieštaringas vidinė savo esme. Visuotinė bažnyčia priversta tarpusavy suderinti absoliutinę tiesą bei globalinę pretenziją su nacionaline katalikiškų tautų būtimi, su vietinių bažnyčių egzistavimu nacionaliniu pagrindu“⁵.

Trečioje dalyje nagrinėjamos problemos, susijusios su katalikybės būtimi vadinamuosiuose tradiciniuose katalikiškuose kraštuose, atskleidžiamas susidariusių tautiškumo ir katalikiškumo sutapatavimo („lenkas-katalikas“, „lietuvis-katalikas“, „italas-katalikas“ ir t. t.) asociacijų mechanizmas. Analizuodamas šiuos klausimus, J. Minkevičius remiasi konkrečiais istoriniais faktais, ypač iš Lietuvos ir Lenkijos istorijos. Filosofo nuomone, sąvokos „tautiškumas“ ir „katalikiškumas“ tapatinamos dėl objektyvaus nacionalinės bažnyčios ir klerikalų interesų suartėjimo. Toliau mokslininkas atskleidžia idėjos „katalikiška nacija“ gnoseologines ir socialines prielaidas.

Ši dalis baigiasi skyriumi, kuriame nagrinėjamos tautų (jų tarpe ir lietuvių) dekrikščionizacijos bei jų ateizacijos procesas, parodoma, jog kapitalistinėje visuomenėje, vystantis ir stiprėjant kapitalistiniams santykiams ir tuo remiantis konsoliduojantis nacionaliniams ryšiams, religinės ir bažnytinės organizacijos netenka anksčiau turėto žmonių jungėjo vaidmens. Disertacijoje tyrinėjami ir bendri bei specifiniai dekrikščionizacijos veiksniai, būdingi kapitalistinei ir socialistinei visuomenei.

Disertacijos gynimo metu prof. A. Okulovas (Ateizmo institutas prie Visuomeninių mokslų akademijos) pareiškė abejonę, ar disertantas, teigdamas, jog „katalikybė arba su-menkina nacionalinį faktorių, arba į jį žiūri nihilistiškai“, nenukrypsta į kraštutinumą. J. Minkevičius, tikslindamas savo mintį, pabrėžė, kad jis mato esminį skirtumą tarp teori- nių katalikybės principų nacionaliniu klausimu ir praktinės jos veiklos ir kad jo tikslas — parodyti doktrinišką problemos sprendimą.

Oficialūs oponentai filosofijos mokslų daktarai, profesoriai Ch. Momdžianas ir M. Mėd- lovas vertino J. Minkevičiaus darbą už originalumą, gilumą. Trečiasis oficialus oponentas — filosofijos mokslų daktaras, prof. V. Jevdokimenka, dėl ligos nedalyvavęs gynime, savo atsiųstame atsiliepime nurodė, kad „J. Minkevičius palietė tuos klausimus, kurie tarybinėje ir užsienio marksistinėje literatūroje yra visiškai nauji, arba apžvelgiami ribotai ir ne filosofiniu aspektu“. Prof. V. Jevdokimenka mano, jog viena iš tokių netyrinėtų proble- mų yra religijos padėtis visuomenės internacionalizacijos sąlygomis. Tokios pat nuomo- nės buvo ir papildomai mokslinės Tarybos skirtas oponentas filosofijos mokslų daktaras prof. L. Velikovičius, kuris J. Minkevičiaus nuopelnu laiko ir tai, kad šis nuodugnai iš- studijavo pagrindinius Vatikano dokumentus, nušviečiančius doktrinišką požiūrį į tauti- škumą, ir žinomus katalikų teoretikus, rašančius šiuo klausimu. Tik, prof. L. Velikovičiaus nuomone, disertacijoje per mažai akcentuojamas skirtumas tarp proletarinio internaciona- lizmo ir katalikybės skelbiamo internacionizmo.

Greta oficialiųjų oponentų, diskusijoje dalyvavo LTSR MA Visuomeninių mokslų sky- riaus akademikas sekretorius V. Niunka ir istorijos mokslų daktaras I. Grigulevičius (TSRS MA Etnografijos institutas).

⁵ Ten pat, p. 28.

V. Niunka kalbėjo apie J. Minkevičiaus darbo svarbą respublikos ateistinei propagandai, apie jo aktyvią veiklą respublikoje organizuojamose konferencijose ateizmo klausimais. Pasak V. Niunkos, J. Minkevičius giliai išstudijavo katalikų bažnyčios padėtį ir Lenkijoje. Jis savo darbuose lietė tas problemas, kurios dar pakankamai nenušviestos lenkų marksistų, todėl jo straipsniai susilaukė atgarsio ir Liaudies Lenkijoje.

I. Grigulevičius nurodė, kad nacionalines problemas ir religiją iki šiol tyrinėjo daugelis mokslininkų, bet religijos ir nacijos tarpusavio ryšio jie vengė liesti. Tad J. Minkevičius yra pirmasis mokslininkas, kuris paskyrė šiai problemai stambią studiją.

Visi kalbėjusieji vieningai siūlė suteikti J. Minkevičiui už minėtą disertaciją filosofijos mokslų daktaro laipsnį.

B. GENZELIS

NAUJAS POŽIŪRIS Į PIRMYKSTĘ PASAULĖŽIŪRĄ

Norint sėkmingai tirti pirmykštę pasaulėžiūrą, pirmiausia reikia išsiaiškinti bendrametodologinius tyrinėjimo klausimus. Marksistinėje literatūroje dar nedaug darbų, skirtų šiai problemai. Pastaruoju metu mokslininkų tarpe kyla susidomėjimas pirmykšte pasaulėžiūra, kaip svarbiu žmogiškojo pažinimo istorijos momentu. Šia tema Vilniaus Valstybiniame V. Kapsuko universitete 1971 m. balandžio 20 d. Bronislava Vaitkutė-Cernienė sėkmingai apgynė filosofijos mokslų kandidato disertaciją*.

Disertacijoje apžvelgiamas pirmykštės pasaulėžiūros tyrinėjimų metodologijos vystymasis. Jau antikinėje filosofijoje išryškėja dvi aiškinimo tendencijos. Pirmoji (religinė) mitologinius personažus aiškino kaip dievo alegorijas. Antroji (gnoseologinė) — mitą laikė pasaulio aiškinimu alegorine forma. Šios dvi metodologinės pozicijos, autorės nuomone, būdingos visiems šimtmečiams, jos pasiekė ir mūsų laikus. Vyravo religinis pirmykštės pasaulėžiūros aiškinimo aspektas, kuris ypač būdingas viduramžiams. Švietėjai taip pat laikė pirmykštę pasaulėžiūrą religine, vadino ją nemokšiško produkto. Kalbėdama apie šiuolaikinių buržuazinių mokslininkų darbus šiuo klausimu, autorė iškelia, jog pagrindinis jų bruožas — antiistorizmas, o mitologinė pasaulėžiūra tiriama iš esmės religiniu aspektu.

Kalbėdama apie tarybinių filosofų darbus, autorė konstatuoja, kad šios srities tyrimo dominuojantis aspektas irgi buvo religinis. Ji rašo: „... egzistuoja neatitikimas tarp marksistinės metodologijos ir konkrečių disciplinų, kurias veikia istorijos eigoje susiformavusios tradicijos“. Disertacijoje argumentuotai įrodomas pirmykštės pasaulėžiūros tapatinimo su religija klaidingumas. Mūsų literatūroje tokiu būdu sureliginta pirmykštė pasaulėžiūra dažniausiai vertinama neigiamai, kaip iškreipta ir neteisinga. Pastaruoju metu vis daugiau mokslininkų marksistų kritiškai žiūri į tokį senosios pasaulėžiūros vertinimą, jos mistifikavimą. Marksistinės metodologijos principai neleidžia pirmykščių vaizdinių laikyti vien tik iškreiptais. Pirmykštė pasaulėžiūra — sinkretinė, „joje atsispindi pirmykštės visuomenės sukurtas pasaulio vaizdas (pirmosios pažiūros apie pasaulio reiškinius), socialiniai vertinimai (papročiai), viešpatavę gimininėje bendruomenėje, religinis tikrovės garbinimas (kultas) ir meninis tikrovės supratimas“.

Daugelis tyrinėtojų pirmykštės epochos pažinimo procesą skaido į empirinį ir abstraktų (teorinį), nepriklausomus tarpusavyje. Toksai skaidymas nesiderina su marksistine pažinimo teorija, pagal kurią pažinimas laikomas vieningu dialektiniu procesu.

Bendras daugumos tyrinėjimų trūkumas — praktikos vaidmens tikrovės pažinimo procese neįvertinimas. Marksizmo klasikais, parodę dvasinės veiklos praktinį sąlygotumą, at-

* B. Vaitkutė-Cernienė, Pirmykštės pasaulėžiūros tyrinėjimo metodologinės problemos (Pirmykščių vaizdinių tyrimas pažinimo istorijos požiūriu), Filosofijos mokslų kandidato laipsnio disertacija, V., 1971.